

CAHİT SITKI TARANCI'NIN “KORKTUĞUM ŞEY” ADLI ŞİİRİNDE TRAJİK VİZYON

Tarık ÖZCAN*

ÖZET

Güzel sanatlar binlerce yıllık gelişimleri esnasında kendi repertuarlarını kurdukları gibi kendi kategorilerini de oluşturmuştur. Bu kategoriler, varlık tabakası olan sanat eserlerinin umumi prensipleridir. Estetik değer çözümlemesinde bu kategorileri hesaba katmadan yapılacak çözümlemeler, keyfi çözümlemeler olacaktır. Bir sanat eserinin umumi prensiplerini oluşturan kategoriler arasında: Güzellik, yücelik, trajik, komik, naifsi ve çocuksuyu sayabiliriz. Biz, bu çalışmamızda Cahit Sıtkı'nın bir şiirini trajik değer kategorisi bakımından çözümleyerek estetik ve trajik değer ilişkisini sanat eseri bağlamında ele almayı düşünüyoruz.

Anahtar Kelimeler: Kategoriler, trajik, estetik değer, Cahit Sıtkı..

THE TRAGIC VISION IN CAHIT SITKI TARANCI'S POEM “KORKTUĞUM ŞEY” (THE THING I AM AFRAID OF)

ABSTRACT

The fine arts have formed their own categories as well as they have established their repertoires. Those categories are the general principles of the work of art that is the fold of being. The aesthetic value analyses that would be done without considering those categories would be arbitrary analyses. Among the categories that form the general principles of a work of art, we can mention beauty, sublimity, tragic, comic, naïve, childish etc. In this study, we think to handle the aesthetic and tragic value relationship in the context of the work of art by analyzing a poem of Cahit Sıtkı in the light of the tragic category.

Keywords: Categories, tragic, aesthetic value, Cahit Sıtkı.

KORKTUĞUM ŞEY

Gün çekildi pencerelerden;
Aynalar baştanbaşa tenha.
Ses gelmez oldu bahçelerden,
Gök kubbesi döndü siyaha.

Sular kesildi çeşmelerden;
Nerden dolacak bu tas nerden,
Nergislerin açtığı yerden
Ey kuş uçurtmayan ejderha?

Ne yardan geçilir, ne serden;
Korkuyorum bu gecelerden.
Bel bağladığım tepelerden
Gün doğmayabilir bir daha.

* Doç. Dr., Fırat Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, elmek: tozcan@firat.edu.tr

I. Estetik Değerin Trajik Boyutu

Varlık tabakaları içerisinde yer alan sanat eserlerinin hem ontolojik hem de estetik bir karakteri vardır. Sanat eserleri, özünü kategorial bir biçimde serimlediğinde sanatın umumi prensipleri olan estetik değer kategorileri ortaya çıkar. Sanat eserlerinin estetik değer kategorileri arasında güzellik, yücelik, trajik, komik, naifsi ve çocuksuyu sayabiliriz. Bunlar arasında trajik kategorisi tarihsel derinliği itibariyle Aristo'dan beri Batı sanatında işlevsel bir kategoridir. Trajik, Sophokles'in *Kral Oidipus*'inden itibaren Batı edebiyatında yükselen bir değerdir ve işlevselliğiyle edebi bir tür olma şansını yakalamıştır. Trajik durum üzerine oturtulan bu değer yargısı, edebi eserin olay örgüsündeki gerilim unsurunu elinde tutmasıyla ön plana çıkar ve sanat eserlerindeki dramatik eğrinin ivme kazanmasında önemli bir katkısı vardır. Romana böylesine işlevsellik kazandıran bu durum, şiirde zıtların ontolojik birliğini sağlayarak okuyucuyu estetik haz vasıtasıyla doyumuna ulaştırır.

Trajik, insani bir durumdur. Scheler'in ifadesiyle: "Bir insan fenomeni, bir yaşam fenomenidir" (Kuçuradi 1999, 10). Aynı zamanda bir dünya halidir. Estetik niteliğini daha sonra kazanmıştır. Bu niteliğini estetik haz aracılığıyla gerçekleştirir. "Bir durumun trajik olabilmesi için bir değer yok olması, bu değer yok olmasına da başka bir değer yol açması gerekir" (Kuçuradi 1999: 12). Ancak her iki değer temsilcisi tek kişi olduğu takdirde trajik durum bütün boyutlarıyla ortaya çıkar. Trajik, tek kişinin benliğinde gerçekleşmelidir. Fakat bütün insanlığı ilgilendirmelidir.

Trajik durumu ortaya çıkaran önemli sebeplerden birisi de seçme zorunluluğudur. Özne, iki durumdan birisini seçmek zorundadır ve bu seçmek mecburiyeti, önemli bir değer kaybına yol açtığı için özneyi zor durumda bırakır. Örneğin; aşkla bağlı olduğunuz birisinden toplumsal ödev (ahlâk-doğruluk) gereği vazgeçmeniz trajiği doğurur. Her iki değer olumlu bir değer oluşu ve kişinin bunların birisinden diğeri adına vazgeçmek mecburiyetinde kalışı, trajiğe yol açar.

II. Bir Şiir Bağlamında Trajik Değer Çözümlemesi

Trajik, Cahit Sıtkı Tarancı şiirinin en fonksiyonel temalarından birisidir. Daha çok insan ve kaderi üzerine eğilen Cahit Sıtkı Tarancı, trajik derinliğini hayat/ölüm, varlık/yokluk zıtlarının ontolojik birliği üzerine kurmuştur. Varlığın mahiyetinde olan bu çift kutupluluk ilkesi, var olanların en önemli çıkmazlarından birisidir. Çünkü hayat, kendini bu çift kutupluluk ekseninde kurarken o aradaki varlık, içinde bulunduğu bu durumu anlamlandırmaya çalışır. Ne yazık ki mahiyeti itibariyle trajik anlam üretmek yerine kaos üretir ve özne, iki karanlık uç arasına sıkışıp kalan kendi var oluşunu bir türlü izah edememenin tedirginliğini, huzursuzluğunu ve çatışmasını yaşar.

Başlangıç itibariyle ölüm insan tarafından seçilecek olumlu bir değer olmadığı için trajik derinliğin kendiliğinden kalkacağı sanılır. Normalde insan ölümü bilerek ve isteyerek seçmez. Hz Âdem ve Havva cennette kalmak koşuluyla sürekli ölümsüz kalabilirlerdi. Ancak onlar dünyayı ve bilgilenmeyi seçtiler. Bilgi ağacının meyvesini yemek, bir zorunluluk değil; "bir seçim ve denklik meselesiydi" (Barnabas İncili 1988: 112). Özne varlığının farkına varmak isteyen insanoğlu hür iradesiyle cennete hayır, dünyaya evet demiştir. Bu bir bakıma ölüme evet demektir. İşte böylesine bir hadiseyle insanoğlu ölümlü bir varlık haline gelmiştir. Jaspers'e göre; "Bu eylem insanoğlunu kendi kaynağı yönünden suçlu duruma düşürür. Gerçi bu suç, onun kişisel suçu değildir ama, böyle bir kaynaktan gelmiş olmak başlı başına bir suçtur. Çünkü insanoğlu Tanrısal yasaya karşı gelmiştir. Ancak ölümü ile bu suçtan kurtulur" (Tunalı 2007, 238). İnsanoğlu isteyerek ve bilerek bir yasayı çiğnemiş ve bunun sonucunda da kendi soyundan gelen tüm insanların ölümlü olmasına sebep olmuştur. Bu yüzden dünyaya gelmek ölüme doğmak demektir. Ancak hayata başlamak için de dünyaya gelmek gerekmektedir. İnsanoğlu hayatı kendi özgür iradesiyle seçerken; Tanrı da

ölümü hayatın zorunlu bir ilkesi haline getirmiştir. İşte trajik olan da budur. İnsanoğlu, bu seçimiyle, sonsuz bir varlık olmaktansa sonlu bir varlık olmayı tercih etmiştir. İlk atasından beri hayatı seçen insanoğlu, ebedi olma şansını elinden kaçırmamasına rağmen sürekli olarak hayata evet demektedir. Ne yazık ki hayat da kendisiyle birlikte ölümü getirmektedir.

Cahit Sıtkı, bu şiirinde yukarıda belirttiğimiz trajik görüngünün etrafında dönmektedir. Şiirin başlığı "korktuğum şey" ibaresiyle birlikte "siyah", "ejderha" ve "gece" kelimelerinin şahsında ölümü imlemektedir. Her üç kelime göz estetiği bakımından genel görüntü dünyasını ve varlığın özünü silen ve yutan bir karaktere sahiptir. Yokluğu tetikleyen bu kelimeler, herhangi bir değer üretmeyen kaosa işaret eder. Üstelik söz konusu olan dünyanın ortasında ayan beyan duran şairin varlığıdır. Şair, varlığının ölüm tarafından tehdit edildiğini görmekte ve dünyanın ortasında soylu tükenişini bekleyen özneyi, bu durum ezmektedir.

Birinci kıtada şair, duyu yitimini ön plana çıkararak estetik bir tavır almaktadır. Örneğin; "günün çekilmesi", "aynaların tenhalaşması", "sesin gelmemesi" ve "gök kubbenin siyaha dönüştürmesi" tamlamalarının şahsında geceye bağlı olarak ortaya çıkan görme ve işitme kaybı duyu yitimine yol açıyor. Gece teminin baskın karakteri, ölüm temiyiyle paralel bir iz düşümü sürdürerek hayatın karşısına çıkarılırken insan için önemli olana (hayata) yönelen yokluğun fenomenleri (gece-ölüm) duyuları geçersiz kılmaktadır. Duyuların geçersiz kılınması ise insanın yaşama hakkını ihlal etmektedir. Bir defaya mahsus olmak üzere ödünç verilen hayatın yüce görüntülerinin karartılması, şair için değerli olanı hiçleştirerek olanla olmayanın arasındaki trajik boyutu/boşluğu bütün çıplaklığıyla ortaya koymak-tadır. Pencere ve bahçe metaforları, hayat ölüm kadrındaki saatin sarkacı gibi varlığın trajik boşluğuna vurgulamalar yaparken şairse gör(e)meyen gözünün ve işit(e)meyen kulağının adına elinden alınmak istenilen hayatının (yeryüzünün) arkasından hayıflanmak-tadır. Çünkü verilidir hayat. Şairse atasının onu ölümü pahasına Tanrının elinden aldığı bilmektedir.

İlk atanın işlediği suç, evrensel bir mahiyet kazanarak bütün insanlığın müşterek suçu olmuştur. Daha doğrusu insanoğlunun kaderi konumuna yükselmiştir. Şair, bunu çok iyi bildiği için "Allah'ı Ararken" şiirinde;

Ellerim elma dalında;

Âdem'le Havva ecdadım. (age., s. 151)

mısralarıyla bu evrensel ilk günahın kökenlerine vurgulama yapar.

İkinci dörtlükte trajik yapılanmayı gündüz ve gece bağlamında sürdürmeye karar veren şair, şiirinde iki derin yapı unsurunu nesnel bir görüngü aracılığıyla vermeye çalışmaktadır. Örneğin "su" imgesi özünde "zamani" ve "hayati" imlemektedir. Bu üç unsur, aynı zamanda akışkanlık özelliğiyle hayatın genel geçerliğini ve ölümü çağırıştırır. Oysa şair bütünsel birliği – yüceyi-istemektedir. Ancak yanlış tercihlerinin sonunda sonsuz ve sınırsız bir varlık olma şansını elinden geçirerek sonlu ve sınırlı bir varlığa dönüşen insanoğlu, sürekli olarak sonsuzluğun ve sınırsızlığın arkası sıra koşar. Bir estetik değer kategorisi olan yücenin en bariz iki özelliği sonsuzluk ve sınırsızlıktır. İnsanoğlunun sonsuz ve sınırsız bir dünyadan sonlu ve sınırlı bir dünyaya indirilmesi, yüceyi trajik kılmıştır. Üstelik bu durum insanoğlunun kendi hür iradesiyle seçilmiş bir durumdur. Yücenin ilk atalar tarafından insanoğlunun elinden koparılıp alınması ve yıkıma tabi tutulması bütün insanlık için trajik bir eylemdir. Suçlu olduğu için cennetten indirilen insanoğlu, ölümle de indirildiği bu dünyadan atılmaktadır. Bunun için indirildiği dünyada hayata ve dünyaya evet diyen özne; ölüme, sürekli olarak hayır der. Özünde bu tavır, görüngüler dünyasında sonsuza kadar yaşamak için alınmış bir tavidir. Ancak insanoğlunun hayata evet demesi ölüm gerçeğini ortadan kaldırmamaktadır. Bunun için hayatın nergis gibi açtığı dünyada ölüm, bir ejderha şeklinde insanın günlerini bir bir yutarak tüketir. Dünya, bütün parıltısı ve nergis gibi

Turkish Studies

cazibesıyla özneyi kendi yurduna davet ederken; ölüm, pusudaki bir ejderha gibi öznenin öz duyarlığını yutmaya hazır bir halde beklemektedir.

Şair, üçüncü kıtada trajik kategorisinin iki soylu değeriyle karşımıza çıkmaktadır. Yâr ve ser, şair için vazgeçilemeyecek iki önemli değerdir. Yâr, varlığın yeryüzündeki tek tutunma umudu olarak şairi hayata bağlayan soylu bir figürdür. Onun kaybı, annenin ve hayatın kaybıdır. Üstelik var oluşun en büyük kaynağı olan ser’le –başla- paralel bir iz düşüme sahiptir. Bu iki değeri, hayatın olmazsa olmazları kabul eden şair, geceyi çirkin bir silici olarak yâr’in ve ser’in karşısına çıkarır. Gecenin yutucu karakteri aracılığıyla bizden alınan hayatın acısını ve korkusunu hissederiz. Böylece yüce olan hayatın elimizden alınması karşısında duyduğumuz acı ve korku, şiir aracılığıyla dile getirilerek *katharsis* (Aristo 1995, 22) gerçekleştirilir. Ölümün zorunluluğu ilkesi, hayatın özgürlüğünü silerken şair, hür ibdâ aracılığıyla hayatın gelip geçiciliğini vurgulayarak tutkuların arınmamızı sağlar. Hayat ve ölüm zıtlığında varlığın ve yaratılışın kökenlerine işaret eden şair, ilk ilkenin üzerimize serptiği ölü toprağı diriltmeye çalışır. Yahya Kemal’in belirttiği gibi; “ölülerden gelen âhenge kapılma”dan (Beyatlı 1985, 127) nesnel olanın paralel bağdaşıklıkta hayata tutunur. Ancak gece bir korku nesnesi şeklinde hep yanı başındadır. Sadece onun mu? Bütün insanlığın durumuna işaret eden gece, bir pozisyon olarak ölümü imlediği sürece, hayatın genel geçerliğini anlayan insanoğlu, kötülüklerden arınarak iyiliğin iç görüşüne sığınacaktır.

Trajik, özünde arınmayı sağladığına göre, şair, genel geçer varlığın ölümlülüğüne işaret ederek özneyi öz denetimine alır. Böylece sanat eseri aracılığıyla kötülük görsel bir hale getirilerek –geceye dönüştürülerek- nesneliliğin verdiği izlenim, estetik haz ilkesi gereğince okuyucu üzerinde farklı çağrışımlara açık intibalar uyandırırken *tepe* kelimesi, sonsuzluk ve sınırsızlık kavramlarının karşılığında hayatın yüceliğine vurgulamalar yapar. Tanrısal idenin yüceliğine atıfta bulunan tepe kavramıyla anlatılmak istenilen şey, Tanrısal ölümsüzlüğün kendisidir. Yani sınırlı ve sonlu olanın sınırsız ve sonsuz olma dileğidir. Ancak ölüm bütün insanlığın en büyük gerçeğidir. “İnsanı çevreleyen güzelliklerden kopma anlamındaki ölüm, yaşama sevgisini motive eden bir kaynak haline geldiğinden, her seferinde insanı daha çok huzursuz eden bir korku mitine dönüşür” (Korkmaz 2002, 239). Bunun için öznenin olmasını istediği şeyle olan arasındaki trajik boyut ve aralık ayan beyan ortada dururken; onun hayıflanmasından daha doğal bir şey olamaz. Hayat gibi yüce bir değer çöküşünü anlayan özne, ret ve kabul noktasında evet oyunu hayattan ve gündüzden yana kullanmasına rağmen, ölümün ejder kesilen ayak seslerini de içten içe duymaktadır.

III. SONUÇ

Trajik değer kategorisi bakımından çözümlemeye çalıştığımız, *Korktuğum Şey* şiiri Cahit Sıtkı Tarancı’nın bu bağlamda yazdığı yüzlerce şiirinden sadece birisidir. Bir bakıma yaşama sevinci ve ölüm korkusu Tarancı’nın şiirlerinde trajik vizyonu tetikleyen en önemli temlerdir. Sosyal problemlerden kaçarak daha çok insan tekinin evrensel duyarlıklarını ön plana çıkaran Tarancı şiirinde bu duyarlıklar besleyen en önemli estetik kategori trajiktir. Bu kategori, hayat ve ölüm kadrında hayat gibi yüce bir değer çöküşü ve elinden alınışının insanlığın kaçınılmaz ve müşterek bir alinyası haline gelmesine karşı duyduğu korku ve acıma duygusuyla birleşerek *katharsis* dönüşür. Soylu ve yücenin çöküşü karşısında büyük bir travma yaşayan Cahit Sıtkı, estetik planda dile getirdiği şiirleriyle insanlığın alın yazısını trajik bir vizyona dönüştürerek sanatın imbiğinden geçirmektedir.

Cahit Sıtkı şiirinin en büyük damarı, insanlığın bu trajik görüngüsüdür. Bu görüngü, onun şiirini besleyen ana artellerden birisidir. O, umarsız sesiyle insanlığın bu dünya halini Türkçe’nin ses kâinatına taşıyarak kendi ipekten kozasını örmüştür. Tarancı, bir yönüyle Abdülhak Hâmid Tarhan ve Tevfik Fikret gibi üstatların sesleriyle yükselen karmaşık yapılaşmayı, diğer yanıyla da

Gerard de Nerval ve Guy de Musset'deki Diyanozyak istenci lirik dokuyla sıklaştırarak şiirinin sırtına yükler.

Şair, genellikle iki olumlu değerden birini tercih etme zorunluluğunun doğurduğu tercih bunalımı üzerine oturtulan trajik kategorisinin alanını genişleterek hayat-ölüm gibi zıtların ontolojik birliğine dayalı çıkmazlarımızı da trajik kategorisinin alanına başarılı bir biçimde taşımaktadır. Böylece insan yaratılışının sorgulandığı o ara trajik bir görüngenü dünyası olarak şiirin vizyonunu oluşturur. Bu başarı, insanoğluna ait evrensel bir figürü yakalayarak Türkçe'nin söz varlığına taşıyan Cahit Sıtkı Tarancı'ya aittir.

KAYNAKLAR

Aristoteles (2005), **Poetika**, haz.: İsmail Tunalı, Remzi Kitabevi, İstanbul

Barnabas İncili (1988), Kültür Basın Yayın Birliği, çev.: Mehmet Yıldız, İstanbul

BEYATLI Yahya Kemal (1985), **Kendi Gökkubemiz**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul

KORKMAZ Ramazan (2002), **İkaros'un Yeni Yüzü- Cahit Sıtkı Tarancı**, Akçağ Yayınları, Ankara

KUÇURADİ İoanna. (1999), **Sanata Felsefeyle Bakmak**, Ayraç Yayınevi, Ankara

ORR John. (2005), **Trajik Gerçekçilik ve Modern Toplum**, çev.: Abdullah Şevki, Hece Yayınları, Ankara

TARANCI Cahit Sıtkı. (2009), **Otuz Beş Yaş**, derleyen: Asım Bezirci, Can Yayınları, İstanbul

TUNALI İsmail. (2007), **Estetik**, Remzi Kitabevi, İstanbul.